

• Col·lecció Cooperativistes Catalans – 6 •

ENRIC D'HOSTALRIC I COLOMER

ENRIC VICEDO RIUS

FUNDACIÓ ROCA I GALÈS

Cossetània
EDICIONS

2006

ÍNDIX

1. L'associacionisme pagès a la Catalunya occidental	5
2. Enric d'Hostal ric: la persona, l'obra	9
3. L'obra com a emprenedor	13
4. Enric d'Hostal ric, diputat provincial. La modernització de la beneficència pública a la província de Lleida	17
5. La Cambra Oficial Agrícola de Lleida i sa Comarca i l'associacionisme pagès.....	23
5.1 El baró de Casa Fleix i la Cambra de Maldà	24
5.2 El baró de Casa Fleix i la Cambra de Lleida	25
6. L'obra de la Cambra sota l'impuls del baró de Casa Fleix	31
6.1 La defensa dels interessos de la pagesia.....	31
6.1.1 El problema del blat.....	31
6.1.2 La producció farratgera i el seu transport.....	35
6.1.3 El conflicte de la remolatxa sucrera.....	37
6.1.4 El problema olier	39
6.2 La promoció de les millores tècniques en l'agricultura i la ramaderia ..	40
6.3 Una visió global del món pagès	47

Índex

7. La incidència de la Cambra en la pagesia lleidatana	49
8. Enric d'Hostalric: emprenedor, polític i cooperativista.....	57
Fonts documentals i bibliografia.....	59
Apèndixs	63

1. L'ASSOCIACIONISME PAGÈS A LA CATALUNYA OCCIDENTAL

Les terres de Lleida han tingut històricament una llarga tradició associativa. Tota la tradició comunitària, que gira al voltant de les institucions municipals, marca durant l'edat moderna la història de l'occident català: la gestió dels interessos del comú, incloent-hi l'organització de l'ús dels recursos comunals, i, en les zones regades per les sèquies de Pinyana i Fontanet, l'associació per gestionar l'ús de l'aigua —tan important en una zona amb pluges minses i amb una evapotranspiració elevada, en comunitats més o menys dotades de privilegis concrets assolits al llarg dels segles.¹

En l'etapa final de l'Antic Règim l'associació pagesa permeté l'ampliació de la superfície agrària i la lluita efectiva contra la renda senyorial. En el cas de Lleida, una confraria d'origen medieval —la Confraria de Llauradors— esdevindrà l'àmbit d'anàlisi i d'actuació d'una pagesia que s'enfronta a les rendes decimals que percep el capítol de Lleida.²

Aquest model associatiu i de reivindicació pagesa experimenta un trencament en el marc de la reforma agrària liberal. Durant el segle XIX, la crisi de les solidaritats antigues genera un buit que només s'omplirà realment a partir del segle XX, amb la creació de sindicats cooperatius. Mentrestant, diverses formes associatives sembla que configuren l'inici d'un nou tipus de solidaritats.³

¹ Vicedo Rius, E. (en premsa), "Las modalidades asociativas en el mundo rural catalán occidental (1900-1980). Problemas, fuentes y estrategias de investigación", a *El movimiento asociativo en la Europa Contemporánea*. Córdoba: Publicaciones de la Universidad de Córdoba.

² Vicedo Rius, E. (1991), *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del set-cents*. Barcelona: Crítica.

³ Vicedo Rius, E. (1999), "Crisis de las solidaridades tradicionales y nuevas formas de asociación y resistencia campesina en la Cataluña occidental (1750-1920)", *Historia Agraria* 18: 201-223.

Paral·lelament a aquestes iniciatives, i sota la inspiració de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), s'aniran creant associacions amb una finalitat clarament productiva, com s'evidencia en la memòria de la Sociedad Canal de Urgel de 1889:

Atenta ha tiempo esta Junta al logro de ambos importantísimos objetos (el aumento de abonos y la introducción de nuevos y fáciles y remuneratorios cultivos) cree haber logrado bastante con dejar ya instalada una, y a punto de estarlo otra asociación de propietarios, dedicada la 1ª al fomento de la industria pecuaria en la comarca, y la 2ª a la introducción, en el país, del cultivo en grande escala de plantas alcoholizables y forrajeras a la vez, que a su fácil y barato cultivo, adaptable a toda clase de terrenos, reúnan condiciones de resistencia y ofrezcan por lo tanto seguridad en los productos, a los cuales la misma asociación cuidará de crearles el mercado natural en el país mismo, introduciendo en él la fabricación del alcohol extraído de los aludidos productos.⁴

Tal com ha succeït en el conjunt de l'Estat espanyol i de manera més intensa en el context dels Països Catalans,⁵ és a partir del segle xx —i de manera especial de la Llei de 1906— que es produeix una forta arrencada del sindicalisme cooperatiu. Però durant el període 1909-1915 hi ha una aturada important en l'aprovació de sindicats. Per exemple, a la província de Lleida, segons Garrido, només s'aproven la meitat de les sol·licituds (18 de 36 que se'n presenten). És per això que, com destaca Jaume Barrull, en el període 1916-20 s'accelerará el procés. Dels 98 sindicats existents a la regió de Lleida (regió VIII), 57 s'havien creat en aquell quinquenni.⁶

En el moment de la segona fundació de la Cambra Agrícola Oficial de Lleida i sa Comarca (1917), hi havia a la província de Lleida, segons Josep Maria Ramon, 33 sindicats amb 3.487 socis. De fet, aquesta xifra no recull la gran expansió de finals de la dècada dels anys deu. El 1923 hi havia a la província 182 sindicats amb 13.189 socis.⁷ Es trobaven principalment a la Catalunya occidental plana, amb 146 sindicats i 11.686 socis en la regió VIII.⁸

Les dades globals deu anys després donen per a tota la província 110 sindicats amb 16.896 socis, xifra inferior a la de Tarragona (amb 148 sindicats i 21.672 socis) i Barcelona (amb 152 i 26.520, respectivament), però superior en socis a la de Girona (13.930).⁹

⁴ Canal de Urgel (1886), *Memoria leída en la Junta General de Sres. Accionistas correspondiente al año 1886*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de los sucesores de N. Ramírez y compañía. Pp. 11-12.

⁵ Garrido, S. (1996), *Treballar en comú*. València: Institució Alfons el Magnànim. Pp. 71-73.

⁶ Barrull, J. (1986), *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*. Barcelona: L'Avenç. P. 57.

⁷ Ministerio de Fomento. Dirección General de Agricultura, Minas y Montes (1923), *Memoria estadística de las entidades agrícolas y pecuarias en 1 de abril de 1923*. Madrid.

⁸ Barrull, J. (1986), *Les comarques...*, p. 157.

⁹ Ministerio de Agricultura. Dirección General de Agricultura (1934), *Censo estadístico de Sindicatos Agrícolas y Comunidades de Labradores*. Madrid.

Alguns d'aquests sindicats adquiriren una gran projecció i el seu impacte durant les primeres dècades del segle xx encara el recordaven i el destacaven els dirigents del nou sindicalisme vertical durant el primer franquisme. Sarrate Corbinos,¹⁰ vicesecretari d'ordenació econòmica de la Central Nacional Sindicalista (CNS) de Lleida, destacava l'obra de quatre sindicats cooperatius: el de Guissona, el de Cervera, el d'Agramunt i la Cooperativa Lletera del Cadí a la Seu d'Urgell.

Josep Maria Ramon¹¹ ha mostrat l'impacte del sindicats de Guissona i Cervera en l'economia familiar camperola i en el progrés de l'agricultura de la Segarra i zones properes. Com a resposta al monopoli del sindicat de fariners, la producció cooperativa de farina i de pa fou fonamental per al pagès en uns moments en què els preus del blat eren taxats i augmentava el preu dels mitjans de producció. Tot això donava autonomia a la pagesia. També la compra cooperativa i la possibilitat de finançar l'adquisició dels mitjans de producció a la petita pagesia són, sens dubte, un factor molt rellevant per al pagès i per a la comarca.

En tot cas, en termes generals, els sindicats cooperatius de les terres de Lleida es dedicaren sobretot a la compra i a l'establiment de mitjans de producció —molins fariners, premses de vi i d'oli... El Sindicat Agrícola de la zona regable de l'Urgell aprovà el 1915 uns estatuts en els quals s'establien totes les accions possibles de cara a la millora tècnica i econòmica de la pagesia sindicada. Però volem destacar l'objecte (*d*) del sindicat: Afavorir la col·locació dels productes agrícoles de la cullita pròpia dels associats, constituint-se en Cooperativa per la venda dels mateixos.¹²

La venda cooperativa era complexa, ja que significava la voluntat d'incidir en el control de les xarxes de comercialització en mans dels sectors comercials que movien aquesta xarxa. Antoni Saumell¹³ ha mostrat les dificultats que a la zona del Penedès tingueren els cellers cooperatius per tal de controlar la comercialització del vi.

En els moments de màxima incidència de la Cambra, es viu a la zona de Bellvís un important conflicte amb els beneficiats de la catedral de Lleida.¹⁴ Aquest conflicte gira al voltant de la reivindicació de la propietat de les terres treballades a Gatén i Safareig, dins el terme municipal de Bellvís, pels cultivadors amb llicència. Com veurem més endavant, la Cambra de Lleida, tot i tenir

¹⁰ Sarrate Corbinos, J. M. (1945), *Historia del sindicalismo agrario en la provincia de Lérida*. Lleida: Artes Gráficas Ilerda.

¹¹ Ramon, J. M. (1999), *El sindicalisme agrari a la Segarra*. Lleida: Pagès Editors.

¹² *Estatuts del Sindicat Agrícola de la zona regable d'Urgell*. Lleida: Tipografia Josep A. Pagès. P. 7.

¹³ Saumell, A. (2002): *Viticultura i associacionisme a Catalunya: els cellers cooperatius dels Penedès (1900-1936)*. Tarragona: Diputació de Tarragona.

¹⁴ Vicedo Rius, E. (2004), "Los aparceros y su lucha contra la Unión Laical de Beneficiados. El conflicto de Gatén y Safareig durante el primer tercio del siglo xx", a *Josep Fontana. Història i projecte social*. Barcelona: Crítica. Vol. 2, pp. 1286-1299.

un perfil de caire reformista, no dubtarà a participar en les trobades que es realitzaran a Bellvís amb motiu de conflictes com el de la remolatxa sucrera, promoguts pels mateixos dirigents.

2. ENRIC D'HOSTALRIC: LA PERSONA, L'OBRA

Enric d'Hostalric, baró de Casa Fleix, és, segurament, una de les persones més oblidades de la història de Lleida del segle xx,¹⁵ malgrat una obra que intentarem demostrar que va ser significativa en molts aspectes de la realitat de les darreres dècades del segle xix i primeres dues dècades del segle xx. Cada generació interpreta d'acord amb les seves preocupacions el passat històric. La història de Lleida del segle xx, la universitària i la provinent dels estudiosos locals, ha tingut una gran perseverança en l'estudi dels polítics i de les nissagues de polítics, en un intent més d'establir aquelles individualitats o bé famílies que han tingut un lloc rellevant en el canvi polític, i ha deixat per a un segon moment l'estudi de personatges que fan diana en els aspectes clau de les societats humanes i que, sortosament, les noves perspectives dins la història consideren molt rellevants.

Si l'avaluació dels nivells de vida és, actualment, una de les perspectives més sòlides que permeten conèixer els resultats històrics de l'acció dels homes i les dones, dels grups —polítics, econòmics i socials—, l'aportació d'Enric d'Hostalric és capdavantera, malgrat que desconeixem alguns elements de la

¹⁵ Només una lectura dels actors secundaris que apareixen en diverses obres d'autors lleidatans permet trobar traces de la seva obra. A vegades se'l confon amb una altra persona o bé la seva presència es perllonga molt més enllà de la seva mort. Aquestes referències tenen per objectiu constatar la seva quasiabsència de la història escrita de Lleida i la seva àrea d'influència. Algunes excepcions: Josep Lladonosa li atorga la categoria de prohoms en la seva *Història de la Diputació de Lleida* i d'ell se'n parla en relació amb la beneficència a Basart Arraut, J. M. (1992), *Orígenes y desarrollo de la sanidad en la ciudad de Lleida (1834-1931)*, tesi doctoral.

seva biografia. Menàrguens, Lleida i Torreribera són les referències geogràfiques que ens permeten situar en el territori una de les persones més significades del primer terç del segle xx.

Parlar d'Enric d'Hostalric és parlar de la història econòmica de la Catalunya occidental plana en la transició del segle xix al segle xx i primeres dècades d'aquest últim. Home amb poca producció literària —i poc brillant en la forma de la seva expressió—, però amb una persistent presència en la realitat quotidiana. Per als seus contemporanis, Enric d'Hostalric fou un personatge de molt prestigi i, el més important, molt apreciat. Un any després de la creació de la Cambra, el 1918, es proposà que li fos concedida la gran creu del mèrit agrícola, d'acord amb el Decret del 9 de febrer de 1906.¹⁶ Aquesta sol·licitud, que la feia la Cambra Agrícola amb el Consell d'Agricultura i Ramaderia, prova que bona part de l'acció de la Cambra estava força inspirada i empena per Enric d'Hostalric. Cinc anys després de la seva mort, tenia un carrer amb el seu nom, que encara el manté actualment.¹⁷

Enric d'Hostalric i Colomer era fill d'Enric Hostalric i Fleix, i aquest darrer era fill de Ramon Hostalric Solé i de Francesca Fleix Solans. Aquest enllaç matrimonial possibilità que la baronia de Fleix passés als Hostalric, família de liberals lleidatans.¹⁸ Antoni Sánchez ens aporta una informació molt rica sobre la família Hostalric.¹⁹

Poc sabem de la seva biografia. Segons el cens electoral de 1890, vivia a Menàrguens i tenia 34 anys, la qual cosa situava el seu naixement el 1856 o 1857. Des de 1869 gaudia del títol de baró de Casa Fleix.²⁰ La seva mort, el 1921, es produïa a Lloret de Mar, on estiuvejava amb la seva filla Manolita. Una dècada més tard, el 1933, al Sindicat Agrícola de Caldes de Montbui, i concretament a la Junta d'Aranzels i Valoració, hi figurava un baró de Casa Fleix, al costat del marquès de Camps, de Josep Zulueta i de Josep Elies de Molins.²¹ Desconeixem

¹⁶ Cámara Agrícola Oficial de Lérida y su Comarca, *Memoria de los trabajos realizados durante el año 1918 y finalidades que persigue la Asociación*. P. 17.

¹⁷ A la *Guía Comercial de Lérida y su Provincia, Año 1926* (Lleida: Artes Gráficas Sol), figurava un carrer a nom de Barón de Fleix, que comunicava el carrer Blondel amb el de Catalunya.

¹⁸ Casals, Q. (2002), *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*. Lleida / Alguaire: Universitat de Lleida / Patronat Josep Lladonosa. Pp. 229-230.

¹⁹ Vegeu el treball de dotze crèdits de doctorat *El Trienni Liberal a Lleida (1820-1823)*, presentat el setembre de 2005 al Departament d'Història de la Universitat de Lleida (UdL). He d'agrair a l'autor haver-me avançat materials de la seva tesi doctoral en relació amb els Hostalric: Ramon Hostalric exercí diverses funcions de caire militar, judicial i administratiu, i arribà a ser síndic personer, registrador d'hipoteques de Lleida, membre de la Junta de Beneficència, de la Diputació i comissionat pel bisbe de Lleida per tractar dels béns del bisbat.

²⁰ Segons l'*Enciclopedia Espasa*, es tracta d'un títol creat el 1817 i ocupat per Hostalric des de 1869.

²¹ Planas Maresma, J. (2003), *Cooperativisme i associacionisme agraris a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona. Pp. 724-725.

si el títol fou heretat per un fill seu o per un familiar. En tot cas, aquest baró era una altra persona. En l'actualitat, aquesta baronia està vacant.

Enric d'Hostalric tingué diverses propietats al rec de Menàrguens i fou propietari del latifundi de Torreribera, terme que serà regat pel canal d'Urgell. L'amillament de Lleida de 1912 registra al seu nom²² 1.933 jornals al terme de Torreribera, 30 a la partida de Montcada i 3 jornals i mig al secà Garrut en dues parcel·les. A més de dues cases, a Torreribera i a l'esmentada partida. La contribució anual era de 8.122 pessetes per les terres i 76 pessetes per les cases.

Aquest patrimoni experimentà una reducció fins a l'any 1920, poc abans de la seva mort. La finca de Montcada fou venuda el 1917 a Josep Pané Miralles i dos jornals del secà Garrut, a Mariano de Gomar de las Infantas. El terme de Torreribera es vengué parcialment el 1920 en tres fragments de 130 jornals cadascun: a Margarida Sardà Llovera, a Joan Auge Farga i a Ramon Felip Sardà Grau.

Molt més tard, les dades sobre Torreribera, el 1935, a l'Arxiu de la Societat del Canal d'Urgell,²³ ens diuen que 173 jornals eren de Margarida Sardà, de Barcelona, i 158, de Josep Miró Augench, de la mateixa ciutat. El gruix de les terres —983 jornals— eren de Ramon Felip i Galícia, de Lleida, que fou director del Sindicat General de Recs del Canal d'Urgell. Desconeixem si els familiars d'Hostalric vengueren les terres a Ramon Felip o bé fou una donació a un amic. Segurament, la primera de les opcions deu ésser la correcta, encara que devia ser una venda a preu baix, ja que les terres del terme eren de mala qualitat. El 1935 constava com a guaret el 74,9 per cent de les terres regades, la qual cosa és un bon indicador de les dificultats que presentaven aquestes terres. Hom no pot creure que en una zona de rec es fes un guaret que no havia estat habitual en el secà de l'Urgell històric.

²² *Amillamiento de la Ciudad de Lérida, año de 1912*, volum 12, registre 2.321. Arxiu Històric de Lleida.

²³ Quadern del novè del terme de Torreribera Nord, 1935. Arxiu de la Societat Canal d'Urgell. Constatem una diferència de 619 jornals de terra entre l'amillament de 1912 i les dades del canal de 1935. L'explicació pot raure en el fet que es tracta d'un quadern d'una part del terme.

3. L'OBRA COM A EMPRENEDOR

L'absència de documentació familiar i patrimonial directa que ens pogués il·lustrar una part de les seves activitats, ens situa en un territori amb moltes llacunes. A ell se li atribueix —ho fa la premsa de l'època— la ubicació de la Sucreta de Menàrguens en aquesta població de la Noguera, on residia a les acaballes del segle XIX. A través de la premsa de Lleida coneixem el paper del baró.²⁴ Al diari *El Ideal*, de 16 d'octubre de 1899, s'explicava:

Al Sr. Barón de Casa-Fleix, le deberá en gran parte Menárguens la prosperidad de que va a gozar, pues con su incansable actividad y verdadero celo patriótico por fomentar los intereses del pueblo donde reside, ha contribuido en gran manera a que se hayan allanado la infinidad de obstáculos que se oponían a la realización de tan importante proyecto.

En el mateix sentit s'expressava aquest diari, quan vint-i-dos anys més tard —l'agost de 1921— informava de la seva mort i feia un balanç de la seva obra, en què afirmava que “consiguí en su gestión la instalación de la Azucarera del Segre en Menárguens”.

El 23 de setembre de 1900, el baró de Casa Fleix publicà un article²⁵ en el qual feia una relació dels principals projectes empresarials industrials a l'àrea de Lleida. El canal auxiliar d'Urgell; el projecte de rec que el senyor Clotet proposa per a la Conca de Tremp; el ferrocarril elèctric que arribaria fins a Viella per

²⁴ Josa, A. (1999), *Història de la Sucreta de Menàrguens*. Menàrguens/Lleida: Ajuntament / Pagès Editors. Especialment, el capítol II, “El projecte”.

²⁵ “La Azucarera del Segre. Corrientes salvadoras”, *El País*, 23 de setembre de 1900.

la Noguera Ribagorçana i continuaria per la Garona fins a França, mogut amb energia elèctrica, els excedents de la qual servien per a altres aprofitaments, o bé els projectes de Sert per produir energia elèctrica i dotar d'energia mines, empreses químiques i ferroviàries, són projectes que no arriben segons el baró a tenir la importància de l'obra de Menàrguens:

Pero de todos estos proyectos, ninguno ha encarnado todavía en la realidad, más que la grandiosa Azucarera del Segre, que será la primera de España y una de las cuatro mejores de Europa, de la que vamos a dar una ligera idea, para quitarnos la obsesión, que nos ha causado la contemplación de esta gigantesca obra.

I sobre l'impulsor, Manuel Bertrand, afirmava:

Este hombre, que ha venido a transformar en pocos meses una comarca, situada casi a las puertas de Lérida, convirtiéndolo en colmena de trabajadores y centro de vida y movimiento lo que antes era región poco menos que dormida en el lánguido quietismo en que la tenía postrada la carencia de comunicaciones fáciles, es el conocido fabricante capitalista de Barcelona D. Manuel Bertrand, conocido en España por sus famosas panas, cuya fabricación monopoliza.

Llegint aquestes paraules, prèvies a una descripció detallada de la fàbrica per al gran públic lector del diari, sembla evident que l'obra de la Sucrera és atribuïble a Manuel Bertrand. Però els contemporanis atribuïen la ubicació a les terres de Lleida al baró, que vivia a Menàrguens i n'havia estat batlle. Revisant la seva obra, hom aprecia que Enric d'Hostalric és un *leader*, un emprenedor, que pensa en els resultats, no en els mèrits personals. Mai no hem llegit una ratlla en la qual es digui "jo vaig promoure", sempre llegim "hem de promoure, unint esforços".

La seva implicació en el desenvolupament de Menàrguens ve de molt abans. La seva *Memoria histórico-descriptiva de la cuestión de aguas de Menárguens*, publicada el 1891, és molt més que un estudi erudit sobre el tema dedicat a un amic, Antoni Mirada i Aldomà. Es tracta d'un esforç molt rigorós per conèixer l'evolució històrica dels recs de Menàrguens des de l'edat mitjana amb l'objectiu final de fer una proposta de cara a la resolució d'un conflicte present. El llibre es divideix en tres parts: la primera, dedicada a l'estudi històric dels privilegis de Menàrguens; la segona part aborda el segle XIX i incorpora els canvis produïts amb la desamortització i els problemes que es deriven de la gestió de les aigües per part dels propietaris dels molins, i, finalment, en l'última fa una proposta de solució del conflicte. Cal destacar aquest plantejament històric, que podríem qualificar de modern i que podríem situar dins de l'òrbita dels nous plantejaments que, ja al segle XX, es faran des de l'escola dels Annales.

Aquesta memòria fou escrita pel baró de Casa Fleix, quan era alcalde de Menàrguens i vicepresident de la Comissió de Defensa dels Regants de

Menàrguens, nomenada el 19 d'agost de 1888 per la Junta de Regants.²⁶ Un cop demostrats els drets preferents dels regants de Menàrguens sobre els propietaris dels molins de la sèquia del Cup, el baró conclou que és impossible que sigui rendible el molí, si respecta el dret preferent dels regants, i proposa que aquest molí passi a mans dels ajuntaments de Balaguer i Menàrguens i que amb el producte de la mòlta es paguin les neteges de la sèquia. No planteja com s'ha de fer la transmissió i insisteix en aquesta solució davant de propostes que pensen que amb la creació d'un sindicat es resoldrà tot. Sense la seguretat en l'accés a l'aigua no és possible fer torns que siguin operatius, afirmava.

Hecho esto, entonces y sólo entonces procede la formación de unas ordenanzas, para lo cual el Sr. Gobernador de la provincia tiene medios dentro de la ley, para obligar a su confección bajo la base de un sindicato general compuesto de propietarios de Balaguer y Menàrguens, y sindicatos locales para que, dentro de los términos respectivos, puedan hacer cumplir las disposiciones emanadas del Sindicato general.²⁷

²⁶ La comissió era formada, a més, per Antoni Mirada Aldomà, com a president; Antoni Masip, tresorer; Emili Ferrer, secretari, i Francesc Cullerés, Hermenegild Colom i Pere Martos Pallano, com a vocals. Hostalric, E. d' (1891), *Memoria histórico-descriptiva de la cuestión de aguas de Menàrguens*. Lleida: Imprenta del Diario de Lérida. P. 44.

²⁷ Hostalric, E. d' (1891), *Memoria histórico-descriptiva...*, p. 61.

4. ENRIC D'HOSTALRIC, DIPUTAT PROVINCIAL. LA MODERNITZACIÓ DE LA BENEFICÈNCIA PÚBLICA A LA PROVÍNCIA DE LLEIDA

El 4 de maig de 1900 la Diputació de Lleida nomena Enric d'Hostalric, que era diputat provincial per Balaguer, delegat de Beneficència. Ell mateix havia elaborat el 1898 un projecte de reglament per a la Casa de Misericòrdia de la Diputació de Lleida.²⁸ Aquest reglament és aprovat per la Diputació el 3 de maig de 1899 i és enviat a la Comissió de Beneficència perquè hi faci uns petits retocs formals.²⁹ Finalment, la comissió provincial l'aprovà el 28 de març de 1900 i ordenà que fos imprès.

*Estado de acogidos en los establecimientos de Beneficencia
en 30 de abril del año 1900³⁰*

Casa de Misericòrdia	
<i>Homes</i>	
Ancians	60
Nens	115
<i>Dones</i>	
Ancianes	53
Nenes	92

²⁸ Hostalric, E. d' (1900), *Reglamento para la Casa de Misericordia que presenta a la Excm. Diputación Provincial*. Lleida: Tip. Provincial de la Casa de Misericordia

²⁹ Llibre d'Actes de la Diputació provincial de Lleida, sessió de l'1 de maig de 1900.

³⁰ Llibre d'Actes de la Diputació provincial de Lleida, sessió de l'1 de maig de 1900.

Casa Incl usa	
<i>Homes</i>	
Nens expòsits	23
Orfes de més de 7 anys	4
Orfes de menys de 7 anys	11
<i>Dones</i>	
Nenes expòsites	73
Orfes de més de 7 anys	4
Orfes de menys de 7 anys	4
Maternitat	
Dones a la maternitat	6

La xifra de persones acollides a la Beneficència de Lleida era força important —446 persones—, tenint en compte que no es compten els malalts mentals que anaven al sanatori de Sant Boi de Llobregat.

El quadre reproduït palesa, sens dubte, la poca valoració que les famílies de Lleida i la seva àrea feien del treball femení, concretament del treball infantil femení. Les nenes expòsites triplicaven el nombre dels nens, els quals devien ser vistos com a força de treball.

Què proposava i què va dur a terme el baró de Casa Fleix?

Abans d'endinsar-nos en aquesta qüestió esdevé fonamental recordar que el tombant dels segles xix-xx és un moment important per al desenvolupament de determinats processos i accions que poden tenir una incidència en la millora de les condicions de vida al món rural —i també, potser abans, al món urbà. El desenvolupament del control públic, pel que fa a la higiene i la sanitat, i el desenvolupament de les solidaritats pageses van en un mateix sentit: aquell que definirà el segle xx com el segle de millora de les condicions de vida de la població.³¹ En el cas d'Enric d'Hostalric, aquesta perspectiva es confirma com mai: tota la seva obra coneguda va sempre en el sentit de millorar les condicions de vida de la societat.

³¹ Vegeu les actes *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme i Condicions de vida al món rural*, editades les primeres per Barrull, Busqueta i Vicedo (1998) i les segones per Bolòs, Jarne i Vicedo (2006), publicades per l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida.

Aquestes foren les millores que proposà i féu en els establiments de la Beneficència provincial —la Casa de Misericòrdia i la Casa de Maternitat:³²

1. Millora en les condicions de l'habitatge: es millora l'entrada, es tapen forats i es tanquen algunes portes que feien fàcil l'entrada i sortida de persones i béns; s'entarima el terra de l'escola dels nens; es milloren els llits; es compra un aparell perquè puguin jugar els nens petits; com a projecte, es proposa aïllar els ancians en un nou pavelló, i l'hort que ocupaven en aquell moment es destinaria a un gimnàs i a jocs per als nens, alhora que es reservaria espai suficient per a una futura escola d'arts i oficis; es proposa millorar el pavelló dels dementis; posar dos o tres parallamps i una bomba d'incendis, cosa que també permetria conèixer un nou ofici als interns.

2. Més higiene: s'amplien els lavabos i s'overnissen dormitoris que no ho estan; es projecta fer dos rentadors nous, un dels quals per si hi ha alguna epidèmia; es projecten noves accions higièniques per als nens.

3. Millores en la salubritat: es fa clavegueram al pati de les dones, es neteja el dipòsit de l'aigua i es fan nous galliners.

4. Reducció de l'import dels queviures: comptes més econòmics pel que fa a la farina i a les mongetes; a la maternitat, es canvia la boca del forn per tal d'estalviar llenya.

5. Més dotació de dides i projecte de desenvolupar l'alletament artificial quan s'acaba la primera lactància, cosa que permetria eliminar les dides externes, que tenen poca cura de l'alimentació dels nens:

[...] y así se evitaría ese tráfico grosero, de carne humana, viniendo como vienen en busca de expósitos para poder percibir seis pesetas mensuales por cada uno, dándoles por comida la de los cerdos, devolviéndolos si enferman en las condiciones lastimosas que he tenido ocasión de presenciar este año.³³

6. Aportacions en el camp de la docència: es compren alguns nous instruments i es forma una banda a l'Escola de Música de la maternitat; es projecta fer una sala d'estudi.

Paral·lelament a aquesta memòria s'aprovà el reglament de Beneficència,³⁴ en el qual s'establien alguns drets importants que s'havien de garantir als interns:

a) Els nens de 6 a 13 anys tindran garantida la seva educació i rebran classes de catecisme, història sagrada, lectura, escriptura, aritmètica, gramàtica,

³² Hostalric, E. d' (1900), *Memoria que presenta a la Excm. Diputación Provincial el Diputado delegado de los establecimientos de beneficencia*. Lleida: Tip. Provincial de la Casa de Misericordia.

³³ Hostalric, E. d' (1900b), *Memoria que presenta...*, p. 15.

³⁴ Hostalric, E. d' (1900a), *Reglamento para la Casa de Misericordia que presenta a la Excm. Diputación Provincial*. Lleida: Tip. Provincial de la Casa de Misericordia.

geografia, història d'Espanya i urbanitat. De les nenes només es diu que la seva educació i instrucció aniran a càrrec de les monges de la Caritat, i no s'especifica què estudiaran.

b) Al mestre que tindrà cura de l'ensenyament dels nens s'hi afegeix un professor de dibuix, un de gimnàstica i els mestres dels tallers de sastreria, sabateria, fusteria i impremta.

c) S'estableix la partició i destinació dels guanys que puguin fer els acollits i les acollides.

d) Es detalla el tipus de dieta que es donarà als acollits, que en síntesi és la reproduïda en el quadre següent.

*Dieta diària dels acollits a la Casa de Misericòrdia, 1900*³⁵

	<i>Dieta (grams)</i>	<i>Quilocalories</i>	<i>Proteïnes (grams)</i>
pa	400	1.228,0	37,2
cigrons	43	156,5	7,8
arròs	57	207,5	4,1
porc	47	296,6	4,3
fideus	56	192,1	5,8
patates	230	172,5	4,1
carn	57	139,1	10,7
bacallà	56	210,0	45,8
mongetes	71	239,3	15,6
Total	1.017	2.841,5	135,4

Font: Hostalric, E. d' (1900a), *Reglamento para la Casa de Misericordia que presenta a la Excm. Diputación Provincial*. Lleida: Tip. Provincial de la Casa de Misericordia. P. 63.

Si aquesta dieta teòrica fou, efectivament, donada a les persones internes, no hi ha dubte que es tractava de dietes superiors a la mitjana del moment, tant pel que fa a les calories —que es podrien situar cap a les 2.100— com a les proteïnes —que rondarien els 66 grams.³⁶ Tot i que totes aquestes dades

³⁵ Per tal de determinar les quilocalories i els grams de proteïnes de la dieta hem emprat les taules detallades publicades per l'Organització Mundial de la Salut (1987), *Los alimentos y la salud*. Barcelona: Salvat.

³⁶ Cussó Segura, X. (2005), "El estado nutritivo de la población española, 1900-1970. Análisis de las necesidades y disponibilidades de nutrientes", *Historia Agraria* 35: 329-358. En concret, les pàgines 341-342.

són força difícils d'acceptar com a realitats inqüestionables, no sembla estrany que els esforços del baró pel que fa a la millora de les condicions de vida dels acollits als centres de Beneficència de Lleida significuessin millores respecte al comú de la població.

Les millores en la Beneficència pública no es feren esperar. En la memòria que elabora el 1901³⁷ es mostren diversos resultats, dels quals només en volem destacar un: la reducció de la mortalitat dels expòsits. Si es compara el nombre d'aquests infants existents entre el desembre de 1899 i el març de 1900, trobem una xifra que oscil·lava entre 6 i 9, havent-se produït tres defuncions. En el mateix període, un any més tard, dels 24 expòsits existents només n'havia mort un. L'al·letament artificial amb llet condensada estaria, segons Hostalric, en la base d'aquesta nova realitat.

L'autor afirma la necessitat de tenir cura de les dides externes, en aquell moment, 209, ja que durant els mesos d'estiu és més perillós fer un al·letament artificial. Però estableix un nou sistema de control per tal d'evitar el tràfic humà ja esmentat, especialment quan els nens tenen ja 18 mesos i són cedits a dides fins als 5 anys a mitja lactància. Observa que no se sap res de 97 expòsits que anaren a viure amb dides durant el darrer decenni, des de l'1 de gener de 1890 fins al 10 d'abril de 1901. Comenta, també, que molts expòsits alimentats per dides tenen tisi pulmonar, amb mortalitats que avalua que són, tal vegada, del 75 o el 80 per cent.

La seva preocupació pels nens expòsits es fa palesa també en la seva idea de publicar *La Caridad*, per tal de celebrar el tombant dels segles xix i xx. L'import recaptat pel número únic d'aquesta revista, a dues tintes i amb un preu de 25 cèntims, s'emprarà per dotar un nen i una nena de la Beneficència. Aquesta fou la seva justificació, explicada en la primera pàgina de la publicació:

El deseo justo y natural de solemnizar los primeros albores del Siglo xx con un acto cristiano, ha hecho que concibiéramos la idea de dotar a los dos primeros expósitos que nazcan o entren en la Casa Inclusa de esta ciudad después de las doce de la noche del 31 de Diciembre del siglo que expiró ya.

Els participants tractaven temes molt diversos, des dels que incidien en qüestions relatives a la pobresa i la solidaritat fins a textos literaris de tema divers escrits per donar suport a la causa. Destacaria l'escrit de Rafael Gras sobre el pare d'orfes, càrrec que des de l'edat moderna havia creat la Paeria amb sanció reial, i que tenia funcions que, segurament no simultàniament, abastaren la Beneficència, la recerca de treball per als desocupats i la vigilància perquè no hi hagués a Lleida gent de malviure procedent de fora. Molt interessant és

³⁷ Hostalric, E. d' (1901), *Memoria que presenta a la Excm. Diputación Provincial el Diputado delegado de los establecimientos de beneficencia*. Lleida: Tip. Provincial de la Casa de Misericordia.

Enric d'Hostalric, com a ciutadà i responsable de la Beneficència provincial, publicà un número extraordinari per celebrar l'inici del segle XX. Amb el títol La Caridad inclogué aportaciones de diverses personalitats de la vida política, econòmica, social i cultural de la ciutat. Amb l'import de la seva venda es dotà un nen i una nena procedents de la institució provincial.

el treball d'Agustí Prim, on explica la creació a partir de 1790 de la Casa de Misericòrdia de Lleida, un cop els marmessors uniren els testaments que, per a una finalitat semblant, havien fet Josep Grau, pagès, Enric de Wiels, tinent del rei, i Gaspar de Portolà. L'estudi explica l'evolució d'aquesta qüestió fins al 1841, any en què la Diputació Provincial n'assumí el finançament i declarà l'hospici d'àmbit provincial.

5. LA CAMBRA OFICIAL AGRÍCOLA DE LLEIDA I SA COMARCA I L'ASSOCIACIONISME PAGÈS

Enric d'Hostalric no tingué, pel que sembla, un paper significat en la creació de la primera Cambra Oficial Agrícola de Lleida. Aquesta es constituí el 1899 al domicili de Marià de Gomar, en una reunió presidida per Josep Zulueta Gomis, comte de Torregrossa, que havia estat director del canal d'Urgell i president de la Federació d'Associacions Agrícoles de Catalunya. D'aquesta reunió sortirà la primera junta directiva amb la presidència del marquès d'Alfarràs i dues vicepresidències ocupades per Josep Zulueta i per Marià de Gomar. Destaquen, entre altres vocals, Ignasi Girona i qui serà el primer president de la Generalitat republicana, Francesc Macià.³⁸ Girona tingué un paper actiu molt important en aquests moments inicials: intervingué en el primer míting realitzat el maig de 1899 i participà en els diversos projectes de la Cambra, com foren el primer congrés realitzat el maig de 1900, en el qual intervingué com a membre de la comissió sobre bestiar. També Macià hi fou present: va ser promotor i membre del comitè executiu d'una exposició no reeixida que havia d'acompanyar el congrés de 1900, i que aixoplugà les diverses institucions lleidatanes. Ambdós formaren part d'una altra experiència no reeixida: la creació d'un banc agrari. La identitat dels participants en l'organització del congrés del maig de 1900

³⁸ El comptador serà Ramon Xammar; els vicecomptadors, Ignasi Vilaplana i Rafel la Rosa; el tresorer, Marià Jaques Quer; els vicetresorers Ramon Fabregat i Pere Giné Ricart; el secretari, Antoni Ortiz, i els vocals, Ignasi Girona, Ramon de Siscar, Fortunat Galtés, Francesc Vidal Codina, Francesc Macipa Lussà, reverend Baltasar Arquès, Lluís Corbella, Jaume Escué, Jaume Culleré, Valerià Figuerol, Felip Gassol, Josep Campderrós, Ramon Conillera, Josep Giné Pons, Ramon Vilà, Alfons Pinyol, Francesc Clua, Marià de Motes, Jaume Capell i Pau Llarri (Casteràs 1993: 64-76).

ens demostra que la seva composició es correspon, com era d'esperar, amb les elits agràries de Lleida i la "seva comarca".

El primer míting als Camps Elisis de Lleida comptà amb la presència d'Ignasi Girona, propietari de castell del Remei i impulsor del canal d'Urgell. Segons Casteràs,³⁹ la creació de la Cambra es produeix en el marc del regeneracionisme, amb l'objectiu de promoure el desenvolupament tècnic de l'agricultura i la seva comercialització, a través de millores com el finançament de la pagesia i el desenvolupament de la transformació industrial.

La total absència d'Enric d'Hostalric en les activitats d'aquesta Cambra de Lleida no s'ha d'interpretar com un desinterès davant la promoció d'activitats associatives en el món rural. Com hem vist, en aquests moments, com a diputat provincial per al partit judicial de Balaguer, ha realitzat una tasca molt important en el camp de la Beneficència pública. D'altra banda, la seva activitat emprenedora l'ha portat a la promoció, juntament amb Manuel Bertrand, de la Sucrera de Menàrguens. I la seva activitat de promoció de les solidaritats pageses anirà més lligada, pel que sabem, a l'establiment de la primera cambra agrícola catalana —la de Maldà i sa Comarca— i ja el 1917 en la recuperació —entengueu nova creació— de la Cambra Oficial Agrícola de Lleida i sa Comarca.

5.1 El baró de Casa Fleix i la Cambra de Maldà

La Cambra Agrícola Oficial de Maldà tingué una existència molt curta en el temps, però marcà l'inici d'un procés de creació de cambres per part dels sectors benestants de la ruralia catalana, que tendeixen a funcionar, principalment o exclusiva, com a grups de pressió.

En la reunió feta a Mollerussa el 27 de setembre de 1892, es decidí engegar una campanya de captació de pobles a través de dues vies: la tasca de pobles ja membres respecte a pobles veïns no socis i l'acció de la Comissió de Propaganda i Informació, dirigida per Enric d'Hostalric, que féu reunions a Bellpuig, Miralcamp, les Borges Blanques i Guissona.⁴⁰

Enric d'Hostalric utilitza, de vegades, com a president de la Comissió de Propaganda i Informació, un llenguatge combatiu, que també trobarem, a partir de 1917, en els seus escrits com a president de la Cambra Agrícola Oficial de Lleida i sa Comarca. En la convocatòria per a una reunió a Guissona, que envia el 21 de gener de 1893 a la Junta de la Floresta, insisteix que hi participi una comissió d'aquesta població:

³⁹ Casteràs 1993: 67, 153-157.

⁴⁰ Planas Maresma, J. (2003), *Cooperativisme i associacionisme agraria a Catalunya...*, p. 228. Per als primers moments de la Cambra, vegeu J. Capdevila i J. Planas (1998), "La Cambra Agrícola de Maldà (1891-1900)", a Barrul, J., Busqueta, J. J. i E. Vicedo, *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs. Pp. 451-474.

pues dadas las circunstancias actuales precisa hagamos todos un esfuerzo y nos sacrifiquemos para recabar de los Poderes públicos la atención que se merece nuestra desgraciada clase víctima siempre de esos vampiros políticos sin entrañas.⁴¹

La Cambra Agrícola de Maldà tingué una gran incidència en la vall del Riu Corb —dels vint pobles capdavanters, quinze eren d'aquesta zona. Entre els vocals de la Junta Directiva, el 1891 es trobaven representats de Bellpuig, Belianes, Miralcamp, Vallbona de les Monges, Sant Martí de Maldà, Rocallaura, Vilanova de la Barca, Castellnou de Seana, Nalec, Guimerà, Fullea, els Omells de na Gaia, Rocafort de Vallbona, Ciutadilla, la Floresta i Maldà.

Una part significativa dels seus membres s'incorporaren, segons Jordi Planas, a la Cambra Agrícola Oficial de Lleida, quan desaparegué la de Maldà: Josep Gaya Tomàs, Joan Vidal, el baró de Casa Fleix, Felip Gasol Puig, Josep Jaques Pinyol, Gaietà Puig Boladeres i d'altres. En tot cas, sense negar que això sigui així, només trobem Felip Gasol en la llista dels membres fundadors ja esmentada. Sigui com sigui, el baró de Casa Fleix serà l'impulsor de la segona etapa de la Cambra de Lleida.

5.2 El baró de Casa Fleix i la Cambra de Lleida

El diari *El Ideal* publicava el 23 de desembre de 1917 que la *Gaceta de Madrid* del 22 de desembre del mateix any declarava oficial la Cambra Agrícola de Lleida i sa Comarca, promoguda principalment pel baró de Casa Fleix i per Francesc Bañeres,⁴² amb seu provisional al Cercle Mercantil. El fonament d'aquesta aprovació era, segons la *Gaceta*, els articles 2 i 3 del Reial decret del 14 de novembre de 1890.

Els objectius fonamentals restaven ben explícits en la memòria que elabora la Cambra el 1918: reunir en una entitat comuna totes les entitats agrícoles de la província de Lleida i els pobles que reguen amb el canal d'Aragó i Catalunya, per tal d'aconseguir defensar millor els interessos de la pagesia. L'associació dels sindicats agrícoles en la Cambra i l'actuació col·lectiva que se'n derivi serà un factor que afavorirà la creació d'aquestes institucions.

Es tractava d'incorporar reivindicacions semblants a les que es feien des del comerç i la indústria. Es reclamava:

⁴¹ He d'agrair a Joaquim Capdevila el fet de facilitar-me la consulta d'aquest document.

⁴² Francesc Bañeres Melcior era fill de Josep Bañeres Gordell, hisendat d'Almenar que havia estat president de la Diputació de Lleida el 1871. També fou diputat provincial i exercia d'advocat a Lleida. Vegeu Forns, J. (2004), *Economia i societat en els regs històrics occidentals catalans: Almenar (Segrià) i la seva àrea, segles XIV-XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

REGLAMENTO
DE LA
Cámara Agrícola Oficial
DE
LÉRIDA Y SU COMARCA

IMPRENTA
SOL Y BENET
LÉRIDA

El reglament de la Cambra Agrícola de Lleida de 1918 expressava la seva intenció de defensar els interessos de la pagesia tal com la Cambra de Comerç ho feia amb altres sectors socials i econòmics.

ni más protección que la que reclama el comercio y la industria, porque aquellos medran fácilmente dedicando exclusivamente sus afanes para el gobierno de la cosa pública y tener estos facilidad en asociarse, con lo que consiguen protección oficial, bajo cuyo amparo realizan no pocas veces negocios que son en detrimento del productor del suelo o sea del que entrega las primeras materias al industrial para que las modifique, o al comerciante para que las venda.⁴³

L'article primer del seu reglament s'acollia a l'article primer de la Llei del 28 de gener de 1906,

especialmente para establecer un Sindicato entre los asociados encargado de adquirir abonos, semillas y demás elementos de la producción, vender y exportar dichos productos y establecer el crédito agrícola, cuando lo permita el desarrollo de la sociedad.

L'article tercer amplia a bastament els objectius inicials i indica la voluntat d'incorporar el nombre màxim de productors per tal de conèixer els problemes de les diferents comarques i promoure tota mena d'activitats, com concursos, exposicions, granges, etc., i insisteix en la col·laboració amb els poders constituïts.

En relació amb els socis, els articles setè i vuitè estableixen que podran ésser acceptats com a socis per la Junta Directiva els propietaris de la província de Lleida i els de la zona regada pel canal de Catalunya i Aragó, els especialistes en temes agraris, en experimentació agrària i en el suport a la pagesia, i els sindicats existents o els que es creïn en un futur.

Qui hi havia al capdavant de la Cambra? Fonamentalment, propietaris de diverses tendències, però que veien en la terra una font de riquesa que calia reivindicar davant d'altres activitats econòmiques, com la indústria i les activitats comercials, entre els quals Francesc Macià, que serà president de la Generalitat republicana i propietari del latifundi de Valmanya.

Directiva de la Cambra Agrícola Oficial de Lleida i sa Comarca

	<i>1918</i>	<i>1919</i>
Presidents honoraris i de la Junta Consultiva	Juan Alvarado, marquès de Soto-Hermoso, marquès d'Alfarràs i Francesc Macià	Juan Alvarado, marquès de Soto-Hermoso, marquès d'Alfarràs i Francesc Macià
President	Enric d'Hostalric, baró de Casa Fleix	Enric d'Hostalric, baró de Casa Fleix

⁴³ Cámara Agrícola Oficial de Lérida y su Comarca, *Memoria de los trabajos realizados...*, pp. 3-4.

BOLETÍN DE LA CÁMARA AGRÍCOLA OFICIAL DE LÉRIDA Y SU COMARCA

Director: Barón de Casa Fleix

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN: MAYOR, 90, PRAL. (OFICINAS DE LA CÁMARA)

SE REPARTE GRATIS A LOS SOCIOS PROPIETARIOS ♦ ANUNCIOS PRECIOS CONVENCIONALES

Año I.

Lérida 15 de Enero de 1918.

Núm. 1.

Declarada oficial la Cámara Agrícola de Lérida y su Comarca cumple gustosa el deber de dirigir un cortés y cariñoso saludo a todas las Autoridades, prensa, agricultores y al público; y de ofrecerse en todo cuanto se relacione con su misión, que no es otra, que agrupar a los agricultores que andamos desperdigados, y sin organización, para ver si se consigue, con la unión de todos, la defensa de nuestros intereses, no olvidando que una Nación es tanto más fuerte cuanto más pujante es su Agricultura.

La "Cámara Agrícola de Lérida y su comarca" ha sido reconocida como organismo oficial por medio del siguiente

REAL DECRETO

De conformidad con lo dispuesto en los artículos 2.º y 3.º del Real Decreto de 14 de Noviembre de 1890, a propuesta del Ministro de Fomento.

Vengo en declarar oficialmente constituida la Cámara Agrícola de Lérida y de su comarca. Dado en Palacio a veinte y uno de Diciembre de 1917.—*Alfonso*.—El Ministro de Fomento.—*Niceto Alcalá-Zamora y Torres*.

Gaceta del 22 Diciembre 1917, página 692.

Al Excmo. Sr. Ministro de Fomento

Don Aniceto Alcalá Zamora

El Decreto que lleva la firma de V. E. declarando oficialmente constituida la Cámara Agrícola de Lérida y de su comarca, honra al Gobierno que ha concedido tal privilegio para un país que vive de la agricultura.

Tenga la seguridad V. E. que la unión de la clase agrícola en una extensa comarca, que en buena parte riegan varios canales, no ha de ser un peligro para el orden público, y sí base de la verdadera regeneración; porque educar al pueblo para el cultivo de la tierra y el sindicarse para que el labrador honrado y laborioso no sea explotado, son medios altamente gubernamentales que con la ayuda de V. E. y del Gobierno de que forma parte conducen a un fin moralizador en costumbres y determinante de un aumento de producción en lo que es indispensable para la vida del hombre.

El conflicto de los transportes

Es verdaderamente escandaloso lo que ocurre en la línea férrea del Norte por falta de vagones destinados al transporte de forrajes que como la alfalfa se hallan hacinados en las estaciones de Monzón, Binefar, Almacellas, Bellloch, Bellpuig y Mollerusa.

En Barcelona se pagan a precios inverosímiles los forrajes para el sosten del ganado, mientras se pudren varias partidas de alfalfa

En el Butlletí de la Cambra Agrícola de Lleida es tracten els temes que afecten l'agricultura de la regió de Lleida i de la zona d'Aragó regada pel canal d'Aragó i Catalunya.

Vicepresident	Manuel Florensa	Manuel Florensa
Secretari general	Francesc Bañeres Melcior	Francesc Bañeres Melcior
Vicesecretari	Casimir Sangenís	Casimir Sangenís
Tresorer	Domènec Serra	Francesc Xam-mar
Comptador	Francesc Vidal	Ramon Sans
Vocals	Ramon Aigé Rosselló, Ramon Sans, Francesc Casals, Francesc Xammar, Josep M. Vicens, Josep Giné Gené i Eugeni Bernabeu	Ramon Aigé Rosselló, Igansi Gavín, Francesc Casals, Josep Giné Gené, Vicenç del Castillo, Joan Casamajó, Celestí Vidal, Ricard González Marco (assessor pecuari)